

ÚJ TRENDK A KÜLTERÜLETINÉPESSÉG-SZÁM VÁLTOZÁSÁBAN MAGYARORSZÁGON

BAJMÓCY PÉTER – PINTÉR JÁNOS

NEW TRENDS OF THE CHANGE OF OUTSKIRT POPULATION IN HUNGARY

The recent publication of the database of the 2022 Population Census by settlement allows us to review the main trends in the population change of outskirts settlements between 2011-2022, and to compare the current processes with the trends of previous decades. At the same time, as before, the database for each part of the settlement is quite limited, essentially it contains the population of each part of the settlement (central and other inner areas, inhabited places on the outskirts) and the number of apartments located there. Since the database is complete, it can be compared with data from previous decades, thus providing a basis for detecting the most important surviving and new phenomena. Contrary to preliminary expectations, the basic trends did not change in the period between 2011-2022 compared to the trends after 1990. Although the degree of suburbanization has decreased and we have experienced complete depopulation in remote outskirts settlements far from the big cities, with poor accessibility and poor quality of life, many new processes have also shaped the population change trends of the settlements, which moderated the effects of the processes listed above. The most important of these processes are the effects of the COVID-19 pandemic, family and housing policies, as well as skyrocketing urban real estate prices. As a result of all this, on the one hand, the cheap suburbs near the city and on the other hand, the residential areas in the outskirts of the tourist areas have increased in value. The population trends of these areas developed significantly more favorably than expected, thus mitigating the negative population trends appearing in the outlying areas.

1. BEVEZETÉS

A 2022. évi népszámlálás településenkénti adatbázisának közelmúltbeli publikálása lehetővé teszi, hogy áttekintsük a külterületi lakott helyek népesség-szám-változásának legfőbb trendjeit 2011–2022 között, illetve hogy az aktuális folyamatokat összevessük a korábbi évtizedek trendjeivel. Ugyanakkor, ahogyan korábban is, a településrészenkénti adatbázis meglehetősen szűkös, lényegében az egyes településrészek (központi- és egyéb belterületek, külterületi lakott helyek) népességszámát és az ott található lakások számát tartalmazza, valamint a településrész távolságát a központi belterülettől. Mivel az adatbázis teljes, így összehasonlítható a korábbi évtizedek adataival, tehát alapot nyújthat a legfontosabb tovább élő és új jelenségek detektálására. Ugyanakkor hiányosságai miatt csak megközelítő kép nyújtására biztosít lehetőséget, a részletes folyamatok fel-tárására empirikus vizsgálatok szükségesek.

A hazai településhálózat egyik jellegzetessége, hogy a népesség egy része nem a települések belterületén, hanem különböző típusú külterületeken él. A külterületek zöme gazdasági (mezőgazdaság, ipar, bányászat, turizmus, közlekedés) okból jött létre, legnagyobb részük a 18–19. század folyamán. Az Alföldön a tanyák, a Dunántúlon a majorok és a szőlőhegyek voltak a leggyakoribb külterületi településformák, de emellett erdésztelepek, ipar- és bányatelepek, cigánytelepek, őrházak is jellemzők voltak az ország számos pontján. A 20. század első felében a külterületi népesség meghaladta az egymillió főt, s több mint tízezer külterületi lakott helyről beszélhetünk. Az urbanizáció, a kedvezőtlen életkörülmények, a településpolitika, illetve a gazdaság jellegének megváltozása következtében a külterületi népesség igen jelentősen, mintegy 75%-kal csökkent 1949–1990 között (BAJMÓCY ET AL. 2018, BAJMÓCY–MAKRA 2016, BELUSZKY 2013, BELUSZKY ET AL 2021). Az egyéb belterület-kategória megjelenésével az összesűrűsödő külterületi központok egy része egyéb belterületté vált.

1990 után azonban új folyamatok jelentek meg, melyek következtében nemcsak hogy leállt a külterületi népesség fogyása, hanem mérsékelt emelkedés indult meg. Ugyanakkor a külterületi népességszám változásaiban a külterület típusa, fekvése, elérhetősége, mérete és ellátottsága alapján jelentős eltérések vannak. Miközben a klasszikus külterületek (tanyák, majorok, bányatelepek, őrházak) népessége fogy, addig a kiskertek, szőlőhegyek, városszéli utcák esetében gyors növekedést figyelhetünk meg (BAJMÓCY ET AL. 2018). A nagyvárosok környékén fekvő külterületek a legdinamikusabbak, a szuburbanizáció alapvetően átalakította a külterületi folyamatokat, illetve másik oldalról nézve a külterületek szerepe igen jelentős a vidéki nagyvárosaink körüli szuburbanizációs folyamatokban (CSATÁRI–FARKAS 2012, TIMÁR–BAUKÓ 1999, VASÁRUS 2016, VASÁRUS 2019, VIGVÁRI 2023). A növekvő népességszámú külterületek valójában az ország igen kis részére jellemzőek, ugyanakkor ezek a területek kiemelkedő népességnövekedést mutatnak. A tanulmány a külterületi átalakulás területi jellemzőire fekteti a hangsúlyt, ám a legutóbbi népszámlálás óta a külterületek népességszámát befolyásoló tényezők némelyike jelentősen megváltozott, új tényezők is megjelentek, így várható volt, hogy a korábbi népességszám-változási trendek némileg átalakulnak, így ezeket az új trendeket kívánjuk áttekinteni. Tesszük ezt annak fényében is, hogy bár az elmúlt évtizedben örömdetesesen növekedett a külterületekkel foglalkozó szakirodalmak száma, de összességében a külterületek jelenlegi helyzetét bemutató szakirodalmaké még mindig alacsony a hazai településhálójában (BAJMÓCY 2003, BALOGH 2012A, BALOGH 2012B, BALOGH–BAJMÓCY 2011, BALOGH–BAJMÓCY 2014, BECSEI 2018, BELUSZKY 1982, MAJDÁNNÉ 2008, MASINKA 2018, MIKLE 2024, VIGVÁRI 2023).

ADATBÁZISOK, MÓDSZERTAN

A külterület a település rendezési tervében meghatározott belterület határán kívül fekvő része, amely általában mező- vagy erdőgazdasági terület. A népszámlálási gyakorlat azt tekinti a külterületi településrésznek, ahol legalább egy személy összeírásra került, vagy ahol legalább egy üres (nem lakott, de egyébként használható) lakás van.

A kutatás alapfeltétele a megfelelő adatbázis összeállítása volt. Mivel a külterületi lakott helyek népességszámára csak a népszámlálásokban találunk adatokat, így azokat lehetett csak figyelembe venni. 1990-től kezdve az adatok elektronikusan is rendelkezésre állnak, ugyanakkor a korábbi népességadatokat rögzíteni kellett, mely évente mintegy 20 ezer adatot jelentett. Így végül rendelkezésre állt mintegy 28 500 településrész lakónépességi adata 1949–2022 között, nyolc népszámlálási időpontban. A még korábbi adatokkal való összevetés azonban nehézkes, mivel az 1950 körül létrehozott több mint 100 tanyaközség esetében a külterületi struktúra teljesen átalakult, a későbbi közigazgatási egységek nem vezethetők vissza tovább. Az adatbázis 2022 előtti része már korábbi kutatások során elkészült, ám a több mint 10 ezer új, 2022-es adat párhuzamba állítása a korábbi adatsorokkal is hosszadalmas feladatnak bizonyult, ezt számos esetben névváltozás is nehezítette.

A vizsgálatot segítette a települések, településrészek tipizálása közigazgatási beosztás és jelleg szerint. A közigazgatási beosztás adott volt, ugyanakkor az egyes településrészek közigazgatási státusza évtizedenként változhat. Ilyen esetben mindig a lehetséges legutolsó – legtöbb esetben a 2022-es – állapotot vettük figyelembe. A településrészek jellegének meghatározása nehezebb feladat volt, ezt helységnevtárak, térképi elemzések, műholdfelvételek elemzése, névelemzés, illetve bizonyos helyeken terepbejárás tette lehetővé. Sok esetben a korábbi jelleg ma már egyáltalán nem figyelhető meg, de ha egyértelműen kideríthető az egykori jelleg, akkor azt vettük figyelembe (pl. egykori majorok akkor is majornak lettek besorolva, ha ma már az eredeti majorsági épületei egyáltalán nincsenek meg). Az eredményeinket térképen ábráztoltuk a QGIS 3.28 szoftver segítségével, és számos táblázatot is szerkesztettünk.

2. A KÜLTERÜLETI LAKOTT HELYEK NÉPESSÉGSZÁMA 1949–2022 KÖZÖTT

Az 1940-es évek végén az ország népességének 13,6%-a élt külterületen, ez mintegy 1,25 millió embert jelentett (*1. táblázat*). 1990-ig a külterületek esetében drasztikus fogyás következett be, népességszámuk 1,249 millióról 285 ezerre csökkent, népességen belüli arányuk 13,6%-ról 2,7%-ra fogyott. Mindez tehát összességében drámai külterületi elnéptelenedést jelentett, s e népesség nagyrészt a települések központi belterületére költözött. A külterületek infrastrukturális ellá-

tottsága, az agrármunkahelyek számának csökkenése és a településpolitika mind közrejátszottak e negatív folyamatokban. 1990 után azonban a trendek megváltoztak. A külterületek esetében nemcsak hogy megállt a korábbi gyors fogyás, de minimális növekedést is tapasztalhatunk. Mindezen folyamatokban jelentős regionális és települési szintű eltérések vannak, melyek sokszor az eltérő trendeket is magyarázzák.

*1. táblázat. A külterületi népesség száma és aránya Magyarországon
1949–2022 között*

*Table 1. Number and percentage of outskirt population in Hungary between
1949 and 2022.*

Év	Külterületi népesség (fő)	Külterületi népesség aránya (%)	Változás az előző időponthoz képest (%)
1949	1249945	13,6	
1960	1020359	10,2	-18,4
1970	754951	7,3	-26,0
1980	439398	4,1	-41,8
1990	285231	2,7	-35,1
2001	291117	2,9	2,1
2011	306700	3,1	5,4
2022	318812	3,3	3,9

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

Miként később, a 20. század közepén is a Dél-Alföld vármegyéi rendelkeztek legmagasabb, ekkor még 20% feletti külterületi népességgel, de az Alföld többi megyéjében és a Dél-Dunántúlon is 10% feletti külterületi népességről beszélhettünk. Már ekkor is relatíve alacsony volt a külterületi népesség aránya (3–5%) Vas, Győr-Moson-Sopron, Nógrád és Heves megyékben, valamint Budapesten (0,9%). 1990-re az ország nagy részén alig maradt külterületi népesség, mindössze a három dél-alföldi megyében volt 5% feletti az aránya. 1990 után megyei szinten jelentős differenciálódás kezdődött. Békés és Jász-Nagykun-Szolnok esetében tovább esett a külterületi népesség aránya, e megyékben korábban is jelentősebb volt a visszaesése az átlagosnál. Ugyanakkor számos megyében nőtt az aránya, részben olyan megyékben is, ahol ekkorra már alig éltek külterületen (Zala, Baranya, Fejér, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron), részben pedig jelentősebb külterületi népességgel rendelkező megyékben (Hajdú-Bihar, Pest). Azonban, mint később látjuk, legtöbb esetben nem az adott megyék hagyományos külterületei (tanyák, majorok) okozzák a népességnövekedést, hanem elsősorban a külterületi intézmények, illetve a nagyváros környéki terek újonnan dinamizált külterületei.

2011 óta a külterületi lakott helyek népességszámát alakító folyamatok némelyike megváltozott. A nagyvárosoktól távoli, hagyományos külterületek esetében további jelentős pusztulás, gyors népességfogyás tapasztalható. Ugyanakkor a nagyvárosok környékén a szuburbanizáció, mely a külterületinépesség-növekedést is táplálta e térségekben, lelassult, sok vidéki nagyváros térségében leállt. Ugyan 2016 után a szuburbanizáció számos nagyváros környékén újraindult, de mértéke általában nem érte el a korábbiakat (*BAJMÓCY–GYÖRKI 2012, BAJMÓCY–JAKUS 2023*). Így e két folyamat eredőjeként az 1990 óta tartó külterületinépességszám-emelkedés lelassulása, megállása vagy a népesség kismértékű fogyása volt várható. Ugyanakkor várhatóan a külterületinépességszám-változás esetében a nagyváros környéki külterületek jelentős előnye továbbra is megmaradt.

A 2022-es adatok ezen hipotéziseket csak részben igazolták. A külterületinépesség-szám a várakozásokkal ellentétben tovább növekedett, igaz, a növekedés mértéke valamelyest kisebb volt 2011 és 2022, mint 2001 és 2011 között. E jelenleg magyarázata csak az adatok részletesebb elemzése után lehetséges.

2. táblázat. A külterületi népesség száma a nagyvárosi agglomerációkban és a vidéki térségekben 1949–2022 között

Table 2. Number of outskirts population in urban and rural areas of Hungary between 1949 and 2022.

Év	Nagyváros környéki	Vidéki	Összesen	Nagyváros környéke aránya (%)	Változás nagyváros környéke (%)	Változás vidék (%)	Változás összesen (%)
1949	297121	952824	1249945	23,8			
1960	270740	749619	1020359	26,5	-8,9	-21,3	-18,4
1970	223578	531373	754951	29,6	-17,4	-29,1	-26,0
1980	153792	285606	439398	35,0	-31,2	-46,3	-41,8
1990	103630	181601	285231	36,3	-32,6	-36,4	-35,1
2001	124041	167076	291117	42,6	19,7	-8,0	2,1
2011	155073	151627	306700	50,6	25,0	-9,2	5,4
2022	176745	142067	318812	55,4	14,0	-6,3	3,9

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás

Az 1990 utáni külterületinépességszám-változás legjelentősebb területi dimenziója a nagyváros-vidék dichotómia volt. 1990 előtt mind a nagyvárosok környékén, mind a vidéki térségekben jelentősen csökkent a külterületi népesség (*2. táblázat*), bár a nagyvárosok környékén a fogyás némileg kisebb mértékű volt. Így amíg 1949-ben a külterületi népesség 24%-a élt a nagyvárosok vagy agglomerációjuk területén, addig 1990-re ez az arány 36%-ra nőtt. 1990 után a trendek megváltoztak. Miközben a vidéki térségekben továbbra is folyamatosan

fogy a külterületi népesség, igaz, sokkal lassabban, mint korábban (az évtizedenkénti 30–40%-os fogyás helyett csak 6–9%-kal), addig a nagyvárosok környékén jelentős mértékben emelkedni kezdett a külterületi népesség száma. A növekedés mértéke évtizedenként 15–25%, 1990–2022 között összesen mintegy 75%-kal nőtt a külterületi népesség száma a nagyvárosok környékén, miközben ezen időszak alatt 22%-kal fogyott a vidéki térségek esetében. Így 2022-ben a külterületi népesség 55%-a már a nagyvárosok környékén élt, igen erőteljes területi koncentrációt mutatva. A 2011–2022 közötti trendek nem mutatnak szignifikáns változást a korábbi két évtized folyamataihoz képest, bár a nagyváros környéki külterületek növekedési és a vidéki térségek csökkenési üteme is kismértékben mérséklődött. Némely területi átrendeződést azonban megfigyelhetünk. 1990–2011 között a budapesti agglomeráció településeinek és a vidéki nagyvárosoknak nőtt legjobban a külterületi népesség, ezt követték a vidéki agglomerációk települései. Csekély mértékben, de szintén nőtt a külterületi népesség száma 1990–2011 között Budapesten, a középvárosokban és a turisztikai térségekben is. 2011–2022 között a leggyorsabb külterületi népességszám-növekedés a budapesti agglomeráció településeiben és a turisztikai térségekben figyelhető meg (az előbbiben mérséklődött, az utóbbiban gyorsult a növekedés mértéke a korábbi időszakhoz képest). Kismértékű, a korábbi időszakhoz képest jelentősen lassabb növekedést tapasztalhattunk Budapest, a nagyvárosok és a vidéki agglomerációk esetében, a középvárosoknál viszont a korábbi növekedést stagnálás váltotta fel (3. táblázat).

A külterületi lakott helyek genealógiai típusai szinte mindegyikének jelentősen csökkent a népességszáma 1949–1990 között, de a legjelentősebb visszaesés a nagy népességszámú, hagyományos külterületi típusoknál (tanya, major, szőlőhegy) és a lényegében felszámolt hagyományos cigánytelepeknél volt (4. táblázat). Ebben az időszakban csak az újonnan létrehozott kiskertekben, illetve a szintén ekkor fejlesztett külterületi intézményekben (elsősorban oktatási, szociális és egészségügyi intézmények) nőtt a népesség. Összességében a hagyományos külterületek aránya alig változott 1949–1990 között az összes külterületi lakott hely vonatkozásában. 1990 után azonban az egyes genealógiai típusok eltérő fejlődési pályára léptek. A nagyvárosok környékének külterületi típusai (szőlőhegyek, kiskertek, településszéli külterületek) igen gyorsan kezdték növelni népességszámukat, legnagyobb mértékben a lakóhelyként is felértékelődő kiskertek. Emellett a turisztikai jellegű külterületi lakott helyeken, valamint az intézmények esetében is nőtt a népesség, az utóbbi esetben elsősorban adminisztratív okok miatt. A hagyományos külterületek nagyobb része (tanyák, majorok, ipartelepek, őrházak) népessége 1990 után is jelentős mértékben fogyott (BAJMÓCY–BALOGH 2011, BECSEI 2018). Az elmúlt évtizedben az alapvető trendek nem változtak, a nagyváros környéki típusoknak továbbra is nő a népességszáma, igaz, lényegesen kisebb mértékben, mint korábban, a korábban fogyóké pedig továbbra is fogy. A leggyorsabb népességnövekedés ugyanakkor a turisztikai jellegű külterületi lakott helyeken (üdülőtelepek) volt 2011–2022 között. Mindennek eredőjeként

3. táblázat. A külterületi népesség száma térség típusonként 1949–2022 között
 Table 3. Number of outskirt population by regional types in Hungary between 1949 and 2022.

	N1949	N1960	N1970	N1980	N1990	N2001	N2011	N2022	NV1949- 2022	NV1949- 1990	NV1990- 2022	NV2011- 2022
Budapest	16610	14709	9052	12929	5705	6167	6445	6977	-58	-66	22	8
Nagyváros	93094	93790	76406	54550	38276	45047	62853	67703	-27	-59	77	8
Középváros	132999	106549	79456	47699	30640	31308	33631	33808	-75	-77	10	1
Kisváros	174163	125562	88344	50020	32439	31375	28950	26538	-85	-81	-18	-8
Budapesti agglomeráció	81378	71302	66106	41608	29485	36053	43634	54636	-33	-64	85	25
Vidéki agglomeráció	106039	90939	72014	44705	30164	36774	42141	47429	-55	-72	57	13
Turisztikai terület	22845	18497	14918	7955	5674	5486	6197	7492	-67	-75	32	21
Vidék	622817	499011	348655	179932	112848	98907	82849	74229	-88	-82	-34	-10
Összesen	1249945	1020359	754951	439398	285231	291117	306700	318812	-74	-77	12	4

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás (N: népességszám (fő), NV: népességszám-változás (%))

a tanyák és majorok részaránya jelentősen visszaesett az összes külterületi népesség vonatkozásában 1990 óta, miközben a kiskertek, szőlőhegyek, településszélek és üdülőtelepek aránya jelentősen növekedett. Azon típusok esetében, amelyek a nagyvárosok környékén és a vidéki térségekben is jellemzőek, a tanyák vannak speciális helyzetben, itt a nagyvárosok környéki tanyás térségekben növekszik, a vidéki tanyás térségekben jelentősen fogy a népességszám.

A megyei különbségeket tekintve 1949–1990 között minden megyében jelentősen csökkent a külterületi népesség, nem voltak túlzottan nagy különbségek. Budapest mellett Pest, Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád, Komárom-Esztergom és Veszprém megyékben csökkent valamelyest kevésbé, míg Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Heves, Fejér és Zala megyékben az átlagot meghaladó mértékben csökkent a külterületi népesség (5. táblázat). 1990 után jelentős megyei differenciáltság következett be a külterületi népesség számát tekintve, nagyobb mértékű fogyás csak Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Tolna és Vas megyében volt jellemző. Ezzel szemben Komárom-Esztergom, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Zala, Pest és Hajdú-Bihar megyékben jelentősen növekedett a külterületi népesség száma, de számos más megyében is kismértékű emelkedés történt. 2011–2022 között is hasonló a helyzet, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér, Zala és Pest megyékben volt gyors a növekedés, ám Győr-Moson-Sopron kivételével lassabb mértékben, mint 1990–2011 között. Békésben, Jász-Nagykun-Szolnokban, Nógrádban, Borsod-Abaúj-Zemplénben és Tolnában fogyott a külterületi népesség száma 2011–2022 között, e megyékben a fogyás mértéke hasonló vagy gyorsabb volt, mint 1990 és 2011 között. Az elmúlt évtizedekhez (1990–2011) képest jelentős trendváltás következett be Borsod-Abaúj-Zemplénben (növekedésből csökkenés), valamint Hevesben és Veszprémben (csökkenésből növekedés) a 2011–2022 közötti időszakra. Kiemelendő még Hajdú-Bihar esete, ahol az 1990–2011 közötti gyors külterületinépességszám-emelkedés csaknem stagnálásba fordult a 2011–2022 közötti dekádra.

A külterületi népesség száma és a népességszám-változás trendjei között nincs összefüggés 1990 óta, az 1990-ben jelentősebb külterületinépesség-számmal rendelkező megyék közül Békésben és Jász-Nagykun-Szolnokban gyorsan fogyott a külterületinépesség-szám 1990–2022 között, Bács-Kiskunban, Csongrád-Csanádban és Szabolcs-Szatmár-Beregben lassú volt a fogyás, miközben Pest és Hajdú-Bihar megyékben gyors külterületinépességszám-növekedést lehetett detektálni. Ezzel szemben azokban a megyékben, ahol kisebb volt a külterületi népesség száma 1990-ben – Heves, Nógrád, Vas és Tolna kivételével –, nőtt a külterületi népesség száma 1990–2022 között.

4. táblázat. A külterületi népesség száma településtípusonként 1949–2022 között
 Table 4. Number of outskirt population by settlement types in Hungary between 1949 and 2022.

	N1949	N1960	N1970	N1980	N1990	N2001	N2011	N2022	NV 1949-2022	NV 1990-2022	NV 2011-2022
Tanya	796272	640246	458545	265917	170153	158358	147809	140755	-82	-79	-17
Major, tsz	239228	184790	135041	67074	40521	33292	27043	23262	-90	-83	-43
Hegy	94162	72831	56305	33007	22047	28621	40796	50632	-46	-77	130
Településszél	41072	42234	39144	30875	20527	26529	34011	36571	-11	-50	78
Ipar, bányatelep	19091	21159	18533	12264	6656	5200	5041	4218	-78	-65	-37
Cigánytelep	16143	14053	10411	2301	433	270	145	134	-99	-97	-69
Vasút, gát, őrház	13391	15075	12658	7725	4558	4358	2951	2371	-82	-66	-48
Üdülõ	7747	7173	4652	3003	1995	2517	4438	7748	0	-74	288
Kiskert	6692	7193	6551	5602	7456	14685	29245	38024	468	11	410
Falusterõ	5484	6065	5119	3065	2333	2380	2204	1826	-67	-57	-22
Intézmény	5837	6635	6710	7964	8428	14763	11826	11459	96	44	36
Egyéb	4826	2905	1282	601	124	144	1191	1812	-62	-97	1361
Összesen	1249945	1020359	754951	439398	285231	291117	306700	318812	-74	-77	12

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás (N: népességszám (fõ), NV: népességszám-változás (%))

5. táblázat. A külterületi népesség száma vármegyréncént 1949–2022 között
 Table 5. Number of outskirt population by counties in Hungary between 1949 and 2022.

	N1949	N1960	N1970	N1980	N1990	N2001	N2011	N2022	NV1949- 2022	NV1949- 1990	NV1990- 2022	NV2011- 2022
Bács-Kiskun	232265	205849	159973	102344	68243	66642	66140	66395	-71	-71	-3	0
Baranya	35175	32701	25653	12739	8009	7981	9482	10402	-70	-77	30	10
Békés	140047	109034	68286	34730	22112	19712	15704	12866	-91	-84	-42	-18
Borsod-A.-Z.	35364	28195	22068	12888	7562	7447	10724	9055	-74	-79	20	-16
Budapest	16610	14709	9052	12929	5705	6167	6445	6977	-58	-66	22	8
Csongrád-Csanád	134649	119340	89708	57096	37063	36938	34783	32271	-76	-72	-13	-7
Fejér	44680	33221	24291	11618	7103	10296	11712	14183	-68	-84	100	21
Győr-M.-S.	20081	16667	12753	6127	3862	4350	4854	7003	-65	-81	81	44
Hajdú-Bihar	86291	69018	48686	25461	17105	19168	27467	28885	-67	-80	69	5
Heves	15314	10398	7122	3692	2090	1642	1784	1986	-87	-86	-5	11
Jász-N.-Szolnok	119725	82552	50016	22606	13867	12020	10439	8887	-93	-88	-36	-15
Komárom-Esztergom	14625	15798	12894	6920	4270	4608	7074	9044	-38	-71	112	28
Nógrád	16910	9324	7051	4077	1946	2115	1640	1376	-92	-88	-29	-16
Pest	97262	82544	75074	47642	33946	38065	46318	57088	-41	-65	68	23
Somogy	52301	39708	28204	13691	8746	9186	9403	9128	-83	-83	4	-3
Szabolcs-Sz.-B.	80237	60715	48357	29978	21419	21506	20173	19812	-75	-73	-8	-2
Tolna	38511	31622	21325	12194	7729	7300	6784	5553	-86	-80	-28	-18
Vas	13456	9905	7540	3890	2294	2205	1854	1819	-86	-83	-21	-2
Veszprém	26709	25677	21116	11057	7445	8086	6841	7660	-71	-72	3	12
Zala	29733	23382	15782	7719	4715	5683	7079	8422	-72	-84	79	19
Összesen	1249945	1020359	754951	439398	285231	291117	306700	318812	-74	-77	12	4

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás (fő), NV: népességszám-változás (%)

Települési szinten a folyamatok még összetettebbek. A legjelentősebb külterületinépesség-számok a nagyvárosokban találhatók, területileg pedig a Duna–Tisza-köze, valamint a nagyvárosi agglomerációk emelkednek ki (1. ábra). Szintén magas külterületinépesség-számmal bír néhány alföldi tanyás város és tanyaközség is. Ugyanakkor a Dunántúl és Észak-Magyarország nagy részén ma már csak igen kisszámú külterületi népességgel rendelkezik a települések zöme. 2022-ben több mint 1900 település rendelkezett legalább 1 fős külterületi népességgel, közülük 1200-ban elérte a külterületi népesség száma a 10, 650 településen pedig az 50 főt. A legnagyobb külterületinépesség-számmal rendelkező települések között 139 olyan van, ahol legalább 500 fő élt külterületi lakott helyeken 2022-ben, ezen belül 58 településen az 1000-et is meghaladta ez a szám. Ez utóbbi települések Bács-Kiskun (13), Csongrád-Csanád (13) és Pest (11) vármegyékben koncentrálnak, ezen kívül Békésben, Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben 3-3, Fejérben és Tolnában 2-2, további 8 megyében pedig 1-1 település tartozik ide. A külterületi népesség száma 2022-ben Kecskeméten (18 861), Debrecenben (15 033), Nyíregyházán (8936), Budapesten (6977), és Hajdúsámsonban (5806) a legmagasabb, de 2000 fő feletti külterületi népességgel bír még Kiskunfélegyháza, Miskolc, Zalaegerszeg, Cegléd, Hódmezővásárhely, Lajosmizse, Kiskunhalas, Nagykőrös, Győr, Kaposvár, Csemő, Békéscsaba, Helvécia, Domaszék, Pilis, Biatorbágy, Törökbálint és Fót is.

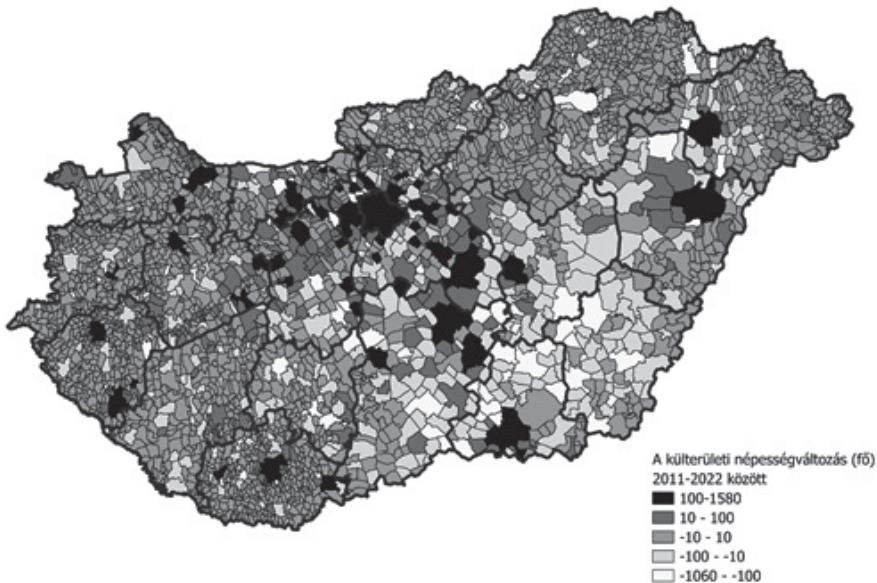
1. ábra. A külterületi népesség száma településenként, 2022
Figure 1. Number of outskirt population by settlements in Hungary, 2022

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés
2011 óta 868 településen nőtt a külterületinépesség-szám, 1078 településen

pedig fogyott, de a legtöbb esetben csak igen kis mértékben. 10 fő feletti külterületi népesség-szám-növekedés 357, -fogyás pedig 414 település esetében történt (2. ábra). A külterületi népességszám növekedése 83 esetben érte el a 100 főt 2011–2022 között, ebből 35 település Pest vármegyei. Fejérben 8, Komárom-Esztergomban 7 ilyen település van, ezt Veszprém (4), majd Baranya, Győr-Moson-Sopron és Hajdú-Bihar (3-3) követi. E települések zöme nagyváros vagy agglomerációs település, mindössze 10 található valamely nagyváros agglomerációján kívül, nagyobbbrészt turisztikai térségekben. 2011–2022 között a legnagyobb mértékben Kecskeméten nőtt a külterületi népesség (1572 fővel), ezt Biatorbágy, Győr, Hajdúsámson, Debrecen és Törökbálint követi 900–1400 fővel. Az arányokat tekintve természetesen előfordulnak extrém növekedések is, különösen a nagyvárosok szuburbán zónáiban, ahol kiskertekben, városszéli településrészekben, szőlőhegyekben vagy épp új intézményekben nőtt ily módon a népességszám.

2. ábra. A külterületi népesség számának változása településenként 2011–2022
Figure 2. Change of outskirt population by settlements between 2011 and 2022

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Ezzel szemben 56 településen több mint 100 fővel csökkent a külterületi népesség-szám 2011–2022 között, mely települések területei sokkal egyenletesebben oszlanak el. Csongrád-Csanádban található 10 ilyen település, Békésben és Bács-Kiskunban 7-7, Pestben 6, Borsod-Abaúj-Zemplénben, Fejérben és Tolnában 4-4. E települések között leggyakrabban hagyományos tanyás térségek, illetve

nagyszámú majjossal rendelkező települések vannak, de előfordulnak közigazgatási módosulások is, ahol egy külterületet belterületté nyilvánítottak, vagy épp egy külterületi intézményt bezártak. A hagyományos külterületekkel rendelkező települések közül Tamásiban, Mezőhegyesen, Balástyán, Orosházán, Szarvason, Kiskunhalason és Csongrádon csökkent leginkább a külterületi lakosok száma, de ezeket is megelőzi Solt (otthon bezárása), Cibakháza és Erdőkertes (külterület egy részének belterületbe vonása), valamint Miskolc (külterületi szegénytelep népességfogyása).

2011–2022 között összességében a legnagyobb külterületinépeesség-növekedés (abszolút számban) elsősorban a nagyvárosok környéki, szuburbán jellegű külterületi lakott helyeken történt (Debrecen-Biczó István kert, Debrecen-Domokos Márton kert, Hajdúsámson-Sámsonkert, Nyíregyháza-Felsőpázsit, Hódmezővásárhely-Belsőkishomok, Biatorbágy-Szarvashegy, Csömör-Középhegy, Törökbálint-Annahegy, Tatabánya-Szőlőhegy). Emellett külterületi intézmények is bővültek, mint Harta-Állampuszta, Dunaújváros-Pálhalma, Szirmabesenyő-Miskolci út, Pomáz-Kiskovácsi.

3. A KÜLTERÜLETINÉPESSÉGSZÁM-VÁLTOZÁS RÉGI ÉS ÚJ TRENDJEI 2011–2022 KÖZÖTT

A 2010-es évtized általános társadalmi folyamatai és a terepi tapasztalatok is azt vetítették előre, hogy az 1990-től kezdődő enyhe külterületinépeesség-növekedés mértéke lassul, esetleg leáll és külterületinépeesség-fogyás lesz megfigyelhető. A külterületinépeesség-növekedést leginkább tápláló folyamat, a szuburbanizáció ugyanis jelentősen lassult a korábbi évtizedekhez képest, ezzel szemben a vidéki térségek külterületi lakott helyein látványos, folyamatos zsugorodás volt tapasztalható, egyre több volt az üresen álló ház. E periferikus térségek előregedése felgyorsult, illetve számottevő volt az elvándorlás is e településekről. A 2022-es külterületi adatok azonban jelentős mértékben ellentmondanak e várakozásoknak. A külterületi népesség növekedése továbbra is folytatódott 2011–2022 között is, s mértéke csak kicsivel maradt el a korábbi évtizedek hasonló számaitól. Kismértékben lassult a nagyváros környéki külterületek népességnövekedése, de mérséklődött a vidéki térségek külterületeinek népességfogyása is. Mindez számos új tényező együttes hatásának eredménye.

A 2010-es évtized első felére a predesztinált folyamatok (lassuló szuburbanizáció, gyorsuló népességfogyás a vidéki térségekben) voltak jellemzők, azonban az évtized második felében számos új jelenség befolyásolta a külterületi lakott helyek népesedését. A szuburbanizáció újra erőre kapott, bár a külterületeket tekintve ez csak kevés települést, illetve településrészt érintett, elsősorban Budapest környékén és Győr-Moson-Sopron megyében. Ugyanakkor a nagyvárosi ingatlanárak gyors emelkedése következett be, sokan nem engedhették meg maguknak

a városok belterületén fekvő ingatlanokat, így a városokhoz közeli, relatíve olcsó helyek felértékelődtek. Ennek egyik legfontosabb terepe a városok környékének külterületi lakott helyei, különösen a szőlőhegyek, kiskertek, de a tanyás térségek vagy egyes esetekben a majorok is (VIGVÁRI 2023, MASINKA 2018, VASÁRUS 2019). E településrészekben a lakásállomány minősége, az infrastrukturális ellátottság és legtöbb esetben a közlekedési kapcsolatok sem tekinthetők jónak, ám nem is a legrosszabbak, így reális, olcsó alternatívát jelentenek a nagyvárosok felé igyekvőknek vagy a nagyvárosból kiszorulóknak. Hasonló folyamatok zajlanak le Győr, de különösen Mosonmagyaróvár és Sopron környékén, ahol a városok vonzása mellett az ausztriai munkavállalás lehetősége is vonzza a beköltözőket, de a városok lakásállománya nincs felkészülve erre a beköltözési hullámra, az ingatlanárak magasak, így a beköltözés egy része a külterületi lakott helyeket célozza meg.

A második okot az új vidék-, család- és lakáspolitikai jelenti (UHLIÁR ET AL 2023). Az otthonteremtési támogatások különösen ott hatékonyak, ahol az ingatlanárak nem túl magasak, ugyanakkor megfelelő munkahelykínálat van a közelben. A nagyvárosok szűkebb és tágabb környékének külterületi lakott helyei pontosan megfelelnek e kritériumoknak. Ilyen növekedés figyelhető meg a budapesti agglomeráció teljes területén, de Fejér vármegye északi, Komárom-Esztergom középső és keleti területein is, valamint a Kiskunság néhány Kecskeméttől távolabb fekvő településének külterületein. Itt szintén arról van szó, hogy a kevésbé tehető réteg marad helyben, vagy szorul ki a városból, mely következményeként rövid távú dinamika, de hosszabb távú leszakadás várható.

A harmadik új jelenség a Covid-19-járványhoz köthető. A válság hatására felértékelődtek a második otthonok, különösen a nagyvárosi lezárások idején. Nagyon sokan költöztek turisztikai területekre, településekre (pl. Balaton-part, Balaton-felvidék, Velencei-tó környéke), részben a települések belterületére, részben külterületi lakott helyekre is (NEMES ET AL 2022). A külterületi településtípusok közül az üdülőtelepek váltak a legdinamikusabbá 2011–2022 között. Ez okozta a jelentős külterületinépesség-növekedést Veszprém, Zala és részben Fejér vármegyében is.

4. ÖSSZEGRÉS

A 2022. évi népszámlálás adatai alapján pontos képet kaphatunk az elmúlt évtized külterületinépesség-szám változásának trendjeiről. Az előzetes várakozásokkal ellenében az alapvető trendek nem változtak a 2011–2022 közötti időszakban az 1990 utáni trendekhez képest. Bár a szuburbanizáció mértéke csökkent, és előteljes elnéptelenedést tapasztaltunk a nagyvárosoktól távoli, rossz elérhetőségű és életminőséget nyújtó külterületi lakott helyeken, ám számos új folyamat is alakította a települések népességszámváltozási trendjeit, melyek mérsékeltek az előbb felsorolt folyamatok hatásait. E folyamatok közül a legfontosabbak a Covid-19-járvány hatásai, a korábbinál erőteljesebb vidék-, család- és lakás-

politika, valamint az elszálló városi ingatlanárak. Mindennek következtében felértékelődtek egyrészt a városközeli, olcsó külterületek (nem csak a szuburbán zóna), másrészt pedig a turisztikai térségek külterületi lakott helyei. E térségek népesedési trendjei a vártnál lényegesen kedvezőbben alakultak, így mérsékeltek a külterületeken megjelenő negatív népesedési folyamatokat. Ugyanakkor a Covid hatásait kivéve e folyamatok következtében a szegényebb társadalmi csoportok, a városból kiszorulók jelentek meg nagyobb számban a külterületeken egyre erősödő külterületi marginalizációt okozva.

A jövőbeli trendek becslésére az előző évek tapasztalatai alapján csak nagyon óvatosan vállalkozhatunk. A Covid-19 további jelentős hatásai már nem várhatók, a nagyvárosokból való kiszorulás, illetve a periférikus térségek további helyzetbe hozása ugyanakkor elképzelhető. A szuburbanizáció jövője is kérdéses, a periférikus térségek leszakadó külterületi településrészein pozitív fordulat azonban nehezen képzelhető el. Még egy folyamat tűnik egyre erősebbnek: a külterületi lakott helyek funkcióváltása. A hagyományosan komplex funkciókkal rendelkező külterületek (tanya, major, egyszerre lakó- és agrárfunkció) egyre inkább egyfunkcióssá válnak. Az újjáéledő nagyüzemi gazdálkodás már nem igényli a külterületi népesedést, más esetekben pedig lakóhelyként maradnak meg az egykori majorok agrárfunkció nélkül. A tanyás térségekben épülő új házakhoz legtöbb esetben már nem kapcsolódik agrárfunkció. Az átalakuló nagyváros környéki kiskertekben visszaszorul a rekreációs agrárfunkció a lakófunkció rovására. Ugyanakkor számos nagy helyigényű tevékenység (ipar, logisztika, sportpályák, kereskedelem, napelemparkok, hulladéklerakók) további térnyerése várható a külterületi lakott helyeken.

IRODALOM

- BAJMÓCY P.** (2003): Sikeresek, de falvak? Nagyvárosaink néhány egyéb belterületének és külterületének fejlődése 1980-tól napjainkig. In: A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás előtt. VI. falukonferencia. MTA RKK–MRTT, Pécs.
- BAJMÓCY P. – GYÖRKI A.** (2012): A szuburbanizáció virágkora és hanyatlása Magyarországon. In: Településföldrajzi Tanulmányok 2012/2. pp 1–17.
- BAJMÓCY P. – ILCSIKNÉ MAKRA ZS. – TÓTH L.** (2018): A hazai külterületek átalakulása 1990 után. Településföldrajzi Tanulmányok, (7) 1, pp. 3–17.
- BAJMÓCY P. – JAKUS I.** (2023): A szuburbanizáció szakaszai, és azok térbelisége Magyarországon. Településföldrajzi Tanulmányok 2023/1–2. pp. 29–45.
- BAJMÓCY P. – MAKRA ZS.** (2016) Központi-, egyéb belterületek és külterületek népesedési trendjei Magyarországon 1960–2011 között. Településföldrajzi tanulmányok 2 pp. 3–21.
- BALOGH A.** (2012a): A nyugat-dunántúli régió külterületi településrészeinek földrajzi sajátosságai. In: Pál V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései, SZTE, Szeged, pp. 134–145.

- BALOGH A.** (2012b): A külterületek településföldrajzi vonatkozásai. In: A Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Tudományos Közleményei 13, NYME Kiadó, Szombathely, pp. 127–138.
- BALOGH A. – BAJMÓCY P.** (2011): Majorok a Nyugat-Dunántúlon. Savaria University Press, Szombathely. 126 p.
- BALOGH A. – BAJMÓCY P.** (2014): Elnéptelenedő külterületek. In: Településföldrajzi Tanulmányok. 2014, különszám. pp. 59–69.
- BECSEI J.** (2018): A tanyarendszer pusztulásának korszaka: A külterületi népesség szerepének változása az Alföld településhálózatában. Történeti Földrajzi Közlemények 6. 3–4 pp. 198–210.
- BELUSZKY P.** (1982): Egy alig ismert településszerkezeti elem, a kertség. – Földrajzi Értesítő 31. 2–3. pp. 325–328.
- BELUSZKY P.** (2003): Magyarország településföldrajza. Általános rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 568 p.
- BELUSZKY P. – BAJMÓCY P. – FARKAS J. ZS. – CSATÁRI B.** (2021): Vidéki térségek – In: Kocsis, K; Kovács, Z; Nemerkenyi, Zs; Kincses, Á; Tóth, G (szerk.) Magyarország nemzeti atlasza: Társadalom. Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet (2021) pp. 140–149.
- CSATÁRI B. – FARKAS J.** (2012): A város-vidék peremzóna sajátos geográfiai jellemzői és konfliktusai Kecskemét példáján. In: Farsang, A. – Mucsi, L. – Keveiné Bárány, I. (szerk.). Táj – érték, lépték, változás. GeoLitera, Szeged, pp. 197–210.
- MAJDÁNNÉ MOHOS M.** (2008): Szőlőhegyi szórványok átalakulása a Balaton-felvidéken In: Szabó V. – Orosz Z. – Nagy R. – Fazekas I. (szerk.): IV. Magyar Földrajzi Konferencia. Debrecen: Debreceni Egyetem, pp. 328–332.
- MASINKA K.** (2018): Puszták népe a Dél-Dunántúlon: puszták, majorok és egyéb külterületi lakott helyek differenciálódásának vizsgálata. – In: Alpek B. L. (szerk.): Földrajz, diverzitás, csomópontok. Tanulmánykötet a 70 éves Dövényi Zoltán professzor tiszteletére. Publikon Kiadó, Pécs, pp. 117–124.
- MIKLE GY.** (2024): Uradalmi puszták a Dunántúl északi részén (1910–2020): Vidékföldrajzi vizsgálat. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 207 p.
- NEMES G. ET AL** (2022): Nekem a Balaton a Riviéra. Turisztikai dzsentrifikáció a Balaton-felvidéken a Covid-19 járvány idején. In: Tér és Társadalom 36/2, pp. 99–122.
- TIMÁR J. – BAUKÓ T.** (1999): A „város-vidék peremzóna” néhány sajátossága és szerepe az alföldi városok átalakulásában. In: Alföldi tanulmányok 17, pp. 94–111.
- UHLJÁR P. ET AL.** (2023) A falusi CSOK hatása a települések népességére. Modern Geográfia, 18(3), pp. 41–52.
- VASÁRUS G.** (2016): Szuburbanizáció külterületeken és egyéb belterületeken Győr példáján. In: Településföldrajzi Tanulmányok. 2016/3, pp. 22–37.

VASÁRUS G. (2019): A lakossági szuburbanizáció szerepe a hazai vidéki agglomerációk külterületeinek átalakulásában. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola. 128 p.

VIGVÁRI A. (2023): Zártkert-Magyarország. Átmeneti terek a nagyvárosok peremén. Napvilág Kiadó, Budapest, 192. p.